

OPERACJA ŁÓDZKA
I CMENTARZE
Z WIELKIEJ WOJNY
NA TERENIE POWIATU
PABIANICKIEGO

ERS-RESERVIST
LET-KUCZOWSKI
2-K-UNF-REG-14
13-12-1914

A-OLEJNEK
2-K-UNF-BAT-1
13-12-1914

TOWARZYSTWO MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW PABIANIC
PABIANICE 2019

**OPERACJA ŁÓDZKA
I CMENTARZE
Z WIELKIEJ WOJNY
NA TERENIE POWIATU
PABIANICKIEGO**

TOWARZYSTWO MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW PABIANIC
PABIANICE 2019

Wydawca:

Towarzystwo Miłośników Dziejów Pabianic

<http://tmdp.pabianiczanie.pl>, e-mail: tmdp@pabianiczanie.pl

© Copyright by Towarzystwo Miłośników Dziejów Pabianic, 2019

Redaktor:

Sławomira Ruta

Projekt okładki i skład komputerowy:

Grzegorz Jagusiak

Opracowanie tekstu:

Maciej Zbigniew Jaśniewski

Autorzy zdjęć:

Mieczysław Rozwens: fotografie archiwalne cmentarza w Parku Wolności w Pabianicach (II. 20-30 XX w.), za: Park Wolności w Pabianicach, Pabianice 2001 (str. 26, 27)

Bogdan Miszczak: fot. nagrobka Alfreda Mainza (ok. 2000 r.) (str. 31), Ślądkowice (2015 r.) (str. 38, 39)

Marcin Gębarowski, Grzegorz Jagusiak, Maciej Zbigniew Jaśniewski, Sławomira Ruta: pozostałe fotografie (2018-2019 r.)

Pocztówki ze zbiorów Dariusza Warwasa (str. 31, 47)

Druk:

PrintUp.pl

ISBN 978-83-949756-1-6

**mikro
granty**
ŁÓDZKIE NA PLUS

20 LAT
**centrum
OPUS**

Projekt dofinansowano w ramach Programu Mikrogranty „Łódzkie na plus” 2019 realizowanego przez Centrum OPUS, finansowanego ze środków Samorządu Województwa Łódzkiego oraz Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014 – 2020.

Szanowny Czytelniku

Broszura, którą trzymasz w ręce ma Ci przybliżyć miejsca pamięci, jakimi są cmentarze z okresu Bitwy Łódzkiej 1914 roku, znajdujące się na terenie powiatu pabianickiego. Ślady tej krwawej, wielodniowej batalii, są widoczne do dziś w krajobrazie okolicznych pól i lasów w postaci pojedynczych grobów, mogił zbiorowych i regularnych cmentarzy. Dają świadectwo ogromu strat istnień ludzkich poległych na przełomie listopada i grudnia pierwszego roku Wielkiej Wojny.

Na cmentarzach nie znajdziemy wyłącznie Niemców i Rosjan; często natkniemy się tu również na polskie nazwiska żołnierzy wcielonych do armii zaborców, żołnierzy, którzy nie mieli wyboru i ginęli w walce o sprawę, która ich bezpośrednio nie dotyczyła. Wiedza ta zawsze skłania mnie do refleksji nad losem ludzi, którzy z dalekich miast i wsi wyruszyli na wojnę, i dla których miejscem ostatniego spoczynku stały się tereny wokół Pabianic.

Czas niestety nie działa na korzyść dawnych cmentarzy... Pozostawione same sobie niszczeją pochłaniane przez przyrodę, warunki atmosferyczne, czy gospodarkę rolną. Drewniane krzyże próchnieją i upadają, usypane mogiły z każdym rokiem stają się niższe, znikając w wysokiej trawie. To naszym zadaniem jest zachowanie ich w pamięci.

Członkowie Towarzystwa Miłośników Dziejów Pabianic od początku istnienia stowarzyszenia – od 2017 roku – starają się dbać o porządek na cmentarzach wojennych i ewangelickich, podejmując kolejne inicjatywy we współpracy zarówno z mieszkańcami, jak i władzami samorządowymi poszczególnych gmin powiatu pabianickiego. Cieszymy się, że nasza działalność nie pozostaje bez echa i coraz więcej osób bierze czynny udział w akcjach porządkowych. Liczymy na to, że i Ty, Szanowny Czytelniku, przeglądając niniejszą publikację, dostrzeżesz wartość i potrzebę zachowania tych historycznych miejsc dla nas i dla następnych pokoleń.

Michał Bajer
Prezes Towarzystwa Miłośników Dziejów Pabianic
Pabianice, 17 listopada 2019

Operacja łódzka i cmentarze z Wielkiej Wojny na terenie powiatu pabianickiego

Zabicie następcy tronu Austro-Węgier, Franciszka Ferdynanda, 28 czerwca 1914 r. w niedługim czasie doprowadziło do wybuchu wojny. Początkowo nikt nie przewidywał, że zabicie Habsburga w dalekim Sarajewie wywoła ogólnoswiatowy konflikt. 28 lipca 1914 r. Austro-Węgry wypowiedziały wojnę Serbii – stało się to zaczątkiem poważnego konfliktu, gdyż sojusznicza Rosja wkrótce ogłosiła częściową mobilizację, chcąc wesprzeć swego sojusznika. W niedługim czasie do walk dołączyły kolejne kraje.

I wojna światowa, zwana przez współczesnych Wielką, wywarła ogromny wpływ także na losy ziem polskich. Przed jej rozpoczęciem tereny dzisiejszego powiatu pabianickiego należały do zaboru rosyjskiego – Królestwa Polskiego, zaś w czasie wojny stały się areną zaciętych walk i potyczek między Cesarstwem Niemieckim a Imperium Rosyjskim.

Działania wojenne na ziemiach polskich rozpoczęły się w pierwszych dniach sierpnia 1914 r. Uformował się wtedy front ciągnący się od Morza Bałtyckiego po Karpaty. Na terenach wokół Pabianic pierwsze miesiące Wielkiej Wojny upłynęły pod znakiem walk podjazdowych i zwiadowczych. Centralna część frontu wschodniego – m.in. gubernia piotrkowska, w skład której wchodziły Pabianice i tereny dzisiejszego powiatu – stanowiła drugorzędną wartość dla wojsk niemieckich w początkowej fazie wojny. Mimo pierwszych działań zaczepnych, których wynikiem było zajęcie m.in. Pabianic 20 sierpnia 1914 r. przez wojska pruskie walki na tym terenie ograniczały się do potyczek między niedużymi formacjami zwiadowczymi. Z tego też powodu wojska carskie bez większego wysiłku odzyskały miasto już 27 sierpnia.

Do kolejnego znaczniejszego wydarzenia doszło w trakcie trwania operacji warszawsko-dęblńskiej (warszawsko-ianogrodzkiej) w dniach 28 września – 8 listopada 1914 r. Wojska niemieckie widząc złą sytuację swego sojusznika – Austro-Węgier – na południowym odcinku frontu wschodniego, podjęły decy-

zję o wyprowadzeniu ofensywy przeciwko armii carskiej na całej linii frontu. Początkowe sukcesy połączonych wojsk państw centralnych odepchnęły oddziały rosyjskie w kierunku Wisły. Gubernia piotrkowska, nie będąca terenem zaciętych walk, ze względu na taktykę i priorytety rosyjskiego sztabu generalnego, zajęta została przez wojska Niemiec i Austro-Węgier na początku października 1914 r. Ostatecznie jednak mniej liczne i osłabione oddziały niemieckie i austro-węgierskie pod koniec miesiąca zostały zmuszone do odwrotu spod Warszawy i Dębłina.

Przełomowym wydarzeniem dla losów regionu była tzw. operacja łódzka trwająca od 11 listopada do 6 grudnia 1914 r. Ta największa bitwa manewrowa I wojny światowej na froncie wschodnim naznaczona była krwawymi i zaciętymi zmaganiem. Przeciw sobie stanęło do walki ponad 600 tysięcy żołnierzy armii niemieckiej i rosyjskiej.

Po zakończeniu walk pod Warszawą i Iwanogrodem (Dęblinem) armia carska zmusiła do odwrotu połączone siły państw centralnych – Niemiec i Austro-Węgier – wyzwalaając w dużej części ziemie Polski środkowej. Widząc sukcesy kontrofensywy i przewagę liczebną swych sił, rosyjscy sztabowcy podjęli decyzję o wyprowadzeniu potężnej ofensywy, mającej na celu zdobycie Berlina i Wiednia, która zakończyłaby tym samym wojnę. Tzw. „walec parowy”, jak nazwała działania rosyjskie propaganda niemiecka, był olbrzymim zagrożeniem dla bezpieczeństwa Rzeszy Niemieckiej i Śląska. Kontynuację działań zbrojnych Rosjanie planowali na dzień 14 listopada 1914 r., jednakże ze względu na brak dostatecznej ostrożności – brak szyfrowania depesz – sztabowcy niemieccy przechwycili te informacje i podjęli decyzję o ruchu wyprzedzającym, mającym na celu zadanie jak największych strat nieprzygotowanemu do obrony wojskom rosyjskim i w dłuższej perspektywie wyeliminowanie Rosji z wojny.

Również na terenach powiatu pabianickiego prowadzone były w tym okresie z dużą zaciekłością działania zbrojne. M.in. pod Pabianicami rozegrała się w dniach 20-21 listopada 1914 r. bitwa, w której po raz pierwszy Rosjanie użyli broni pancernej w postaci samochodów pancernych Russo-Bałt – zmotoryzowanej kompanii karabinów maszynowych (ros. *автомобильная пулеметная пота*) pod dowództwem pułkownika lejbgwardii Aleksandra Nikołajewicza Dobrzańskiego. Działania pod Pabianicami ocaliły rosyjski 19. Korpus Armijny, tym samym niwecząc niemiecki plan okrążenia Łodzi

i zamknięcia w kotle rosyjskiej 2. Armii gen. Scheidemanna. Jednak wyczerpane walkami wojska rosyjskie opuściły Łódź 6 grudnia 1914 r. i wycofały się na linię rzek Bzury, Rawki, Pilicy i Nidy, gdzie front utrzymał się do czerwca 1915 r.

Siły przeciwników biorące udział w operacji łódzkiej:

Po stronie rosyjskiej:

1. Armia gen. Pawła Rennenkampfa
2. Armia gen. Siergieja Scheidemanna
5. Armia gen. Pawła Phlewego

Łącznie: ok. 367 tys. żołnierzy i 1,3 tys. dział.

Po stronie niemieckiej:

9. Armia gen. Augusta von Mackensena

Korpus „Posen”

Korpus „Breslau”

Łącznie: ok. 250 tys. żołnierzy i 1450 dział.

Działania zbrojne prowadzone w ramach „operacji łódzkiej” przybrały krwawy obrót. Ocenia się, że dziennie na polu walki ginęło 9 tysięcy żołnierzy. Dla porównania: pod Verdun oddawały życie 2333 osoby, a pod Tannenbergiem 2350. Deutsche Allgemeine Zeitung pisała 12 grudnia 1914 r.: „Nigdy dotąd, nawet pod Tannenbergiem, nasze oddziały nie szły po trupach rosyjskich, tak jak podczas działań wojennych wokół Łodzi, Łowicza, a szczególnie między Pabianicami a Wisłą.”

W wyniku walk pod Łodzią poległo w sumie ok. 200 tys. żołnierzy (ok. 110 tys. po stronie rosyjskiej i ok. 90 tys. po stronie niemieckiej). Wśród żołnierzy byli Rosjanie, Niemcy, Austriacy, Polacy, Węgrzy, Ukraińcy, Białorusini, Litwini, Turkmeni, Czecheny i Żydzi. W czasie trwania „operacji łódzkiej”, między 11 listopada a 6 grudnia 1914 r., grzebaniem zwłok żołnierzy niemieckich zajmowała się ludność miejscowa, zaś rosyjskich armia niemiecka i prawosławni duchowni. Rzeczą ciekawą jest, iż prawdopodobnie wojska carskie ukrywały pochówki własnych żołnierzy i niszczyły dotyczącą ich dokumentację, aby nie ujawniać poniesionych strat; z tych względów oraz braku identyfikatorów do dziś zachowało się niewiele znanych nazwisk żołnierzy ro-

syjskich. Wraz z zakończeniem walk w grudniu 1914 r. wojska niemieckie rozpoczęły systematyczne prace pochówkowe i ewidencję poległych oraz zaginionych. Zbieranie ciał z pobojuwisk trwało aż do wiosny 1915 r. Powodem tak długiego rozciągnięcia w czasie wspomnianych działań była aura, gdyż zimowe śniegi i mróz uniemożliwiały szybkie odnalezienie poległych i ich grzebanie. Dopiero wiosenne roztopy i odwilż pozwoliły na odnalezienie wielu zwłok i zorganizowanie pochówków.

Nekropole z okresu Wielkiej Wojny na okolicznych terenach tworzone były na miejscach bitew, gdzie w prosty sposób można było zorganizować pochówek poległych lub na specjalnych kwaterach wojennych (Zalew, Żabiczki, Wymysłów - Piaski, Porszewice, Pabianice - Park Wolności, Pawłówek, Pawlikowice, Ślądkowice), gdzie przywożono z okolicznych pobojuwisk ciała poległych. Innym rozwiązaniem bardzo często stosowanym było grzebanie ofiar wojny na cmentarzach wyznaniowych, gdzie tworzone specjalnie wydzielone kwatery wojskowe. Na terenie pow. pabianickiego tego typu formę grzebalnictwa można zaobserwować w następujących miejscowościach: Florentynów, Wysieradz, Konstantynów Łódzki, Konstantynów - Srebrna, Pabianice – cmentarze katolicki, ewangelicki, prawosławny, żydowski, Rydzyny, Chechło Drugie, Dobroń. Przystosowanie cmentarzy parafialnych do celów wojskowych miało kilka źródeł: wyznaniowe – duża liczba dostępnych cmentarzy protestanckich, koszty – łatwiejsze i tańsze organizowanie pochówków na już funkcjonujących cmentarzach niż zakładanie nowych, liczba poległych – przy niedużej liczbie zabitych miejscowa ludność organizowała pogrzeby na najbliższym cmentarzu parafialnym. Stosunkowo rzadko spotykamy groby oficerskie, bowiem zwłoki oficerów niemieckich często odsyłane były w celu pochówku do ich rodzinnych miejscowości, zaś oficerów rosyjskich starano się zwozić na cmentarz Prawosławny Doły w Łodzi. Ciekawostką jest grób z cmentarza wojennego w Pawlikowicach, gdzie zachowały się dwa imienne nagrobki podoficerów niemieckich, w tym żołnierza pochodzenia żydowskiego Alfreda Meinza. Nagrobek posiadał ponoć napisy w języku niemieckim i „żydowskim”; dziś zachowana jest tablica z nieczytelnym już napisem hebrajskim. Wyjątkowość tego pochówku wynika z faktu, iż żołnierzy pochodzenia żydowskiego na ogół nie chowano z przedstawicielami innych wyznań.

Nekropole organizowano zazwyczaj na planie czworokąta z otaczającym je rowem, wałem lub płotem (Wymysłów - Piaski, Pabianice - Park Wolności,

Pawlikowice, Terenin, Żabiczki, Porszewice, Konin); niekiedy nad pochówkami zbiorowymi sypano wysoki kopiec (Zalew). Poszczególne mogiły, zaznaczone na powierzchni nasypami ziemnymi, kamiennymi lub betonowymi pulpitami, bądź stelami lub kamiennymi albo drewnianymi krzyżami łańskimi bądź prawosławnymi ustawiane były rzędowo. Napisy wyryte na tablicach zawierały zazwyczaj: stopień, imię i nazwisko, przydział służbowy i datę śmierci. Przy mogiłach zbiorowych podawano narodowość, przynależność państwową oraz liczbę spoczywających. Na większych cmentarzach, np. Wymysłów-Piaski czy Bechcice, stawiano obeliski upamiętniające poległych.

Po odzyskaniu przez państwo polskie niepodległości, władze były zobowiązane do utrzymywania i dbania o cmentarze wojenne znajdujące się na terytorium II RP. W tym celu w 1921 r. utworzono przy Ministerstwie Spraw Wojskowych Główny Urząd Opieki nad Grobami, rok później sprawami nekropoli zajęło się Ministerstwo Robót Publicznych – Oddział Grobów Wojennych przy Departamencie Budownictwa, zaś od 1932 r. kontrolę nad nimi przejął Departament Techniczno-Budowlany przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Duży udział w opiece nad miejscami wiecznego spoczynku miał też Niemiecki Ludowy Związek Opieki nad Grobami Wojennymi (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge), który wielokrotnie słał skargi i upomnienia do władz polskich, zwracając uwagę, iż groby wojenne nie są należycie prowadzone. Sprawę grobów i cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej w polskim ustawodawstwie uregulowała ustawa z 28 marca 1933 r., która m.in. określa czym są groby i miejsca wiecznego spoczynku.

Prace porządkowe, komasację i likwidowanie oraz przenoszenie samotnych mogił do większych kompleksów grobowych trwały w Polsce w latach 1921-1939. 5 stycznia 1932 r. Ministerstwo Robót Publicznych zarządziło opracowanie szczegółowego planu komasacji cmentarzy i mogił wojennych w kraju. Również starostwo pow. łaskiego, w skład którego wchodziło miasto Pabianice i część dzisiejszego pow. pabianickiego, prowadziło działania komasacyjne, mające na celu zebranie w większych jednostkach cmentarnych rozsypanych po całym terenie małych nekropoli i pojedynczych mogił żołnierskich. Prace tego typu podyktowane były złym stanem zachowania niektórych miejsc wiecznego spoczynku, lokalizacją na gruntach prywatnych oraz kwestiami finansowymi. Do 1 września 1939 r. nie przeprowadzono w pełni zaplanowanych prac.

W latach 1939-1945 zarząd i opiekę nad cmentarzami i miejscami pochówku przejęły niemieckie władze okupacyjne. W tym czasie dokonywano ich remontów, odbudowy oraz ponownej inwentaryzacji.

Rok 1945 i lata późniejsze przyniosły z kolei zapomnienie. Od tego momentu wiele kwater zaczęła wchłaniać przyroda, a miejscowa ludność niszczyła „symbole znienawidzonej niemieckości” oraz groby żołnierzy carskich – np. wiele steli i kamieni pamiątkowych wykorzystywano do celów gospodarczych. Władze polskie także w sposób zorganizowany doprowadziły do likwidacji wielu grobów żołnierskich. Przykładem jest kasacja kwater wojennych na terenie cmentarza katolickiego i być może prawosławnego oraz Parku Wolności w Pabianicach (lata 70. XX w.); przynajmniej część z nich przeniesiono do dużych zbiorowych miejsc grzebalnych, jak Stara Gadka, gm. Rzgów. Niestety obecny brak troski społeczeństwa lokalnego oraz władz pogłębia ten niekorzystny stan rzeczy.

Archiwalia potwierdzające wykonane roboty, oryginalny wygląd i stan omawianych cmentarzy są szczątkowe; nie zachowały się akta Gminy Dłutów i Gminy Wymysłów [dzis. Dobroń] z okresu międzywojennego, a w aktach Gminy Górka Pabjanicka [dzis. Gmina Pabianice] informacje są niepełne. Wiele dokumentów m.in. Niemieckiego Ludowego Komitetu Opieki nad Grobami Wojennymi czy szczegółowe akta ewidencji cmentarzy uległy zniszczeniu. Dokumenty z lat okupacji hitlerowskiej przepadły na skutek działań zbrojnych. Wśród nielicznych istniejących do dziś są Akta Gminy Górka Pabjanicka (APŁ, sygn. 170), Akta miasta Pabianic (APŁ, sygn. 1478) oraz akta Departamentu Administracji Urzędu Wojewódzkiego Łódzkiego (APŁ, sygn. 79a), na podstawie których można próbować odtworzyć listę mogił z Wielkiej Wojny w powiecie pabianickim. Zestawienie istniejących i nieistniejących miejsc pochówków oraz mapa przedstawione zostały na stronie 48 i III stronie okładki.

BEHCICE KOLONIA / BEHCICE WIEŚ

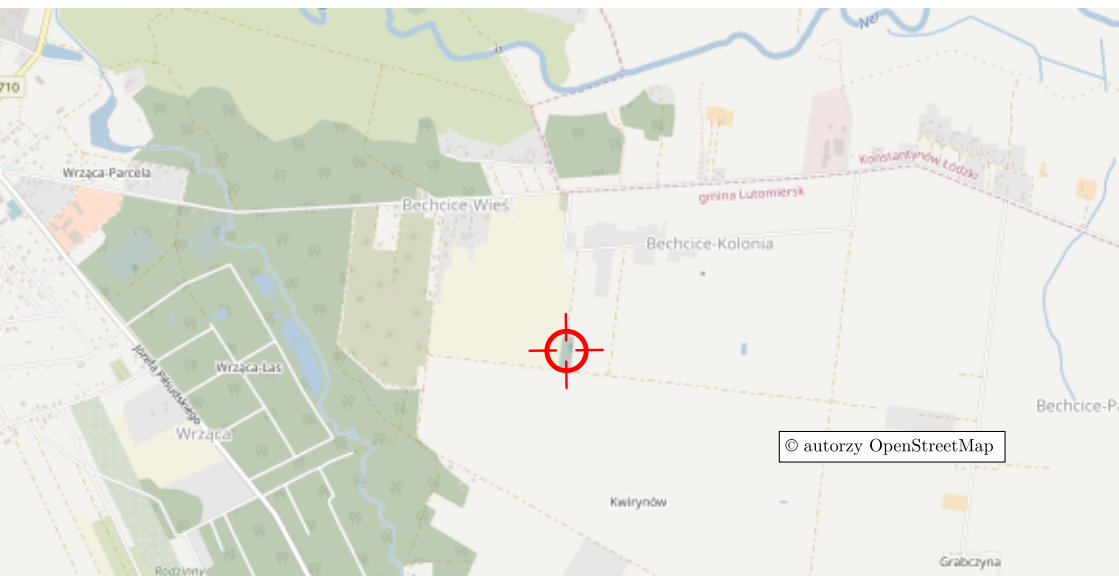
Znajduje się tutaj cmentarz wojenny, miejsce wiecznego spoczynku żołnierzy biorących udział w „operacji łódzkiej”. Pochowano tu ponad 120 żołnierzy 9. Armii Niemieckiej gen. Augusta von Mackensena oraz ponad 200 żołnierzy rosyjskich głównie z pułków syberyjskich 5. Armii gen. Pawła Phlewego. Walki w tym rejonie toczyły się 4 grudnia 1914 roku.

Na lewym słupie bramy prowadzącej na cmentarz wyryto sentencję „Gott ist unsere Zuversicht und Starke” (Bóg jest naszą ufnością i siłą).

*więcej
o tej lokalizacji...*

CHECHŁO DRUGIE

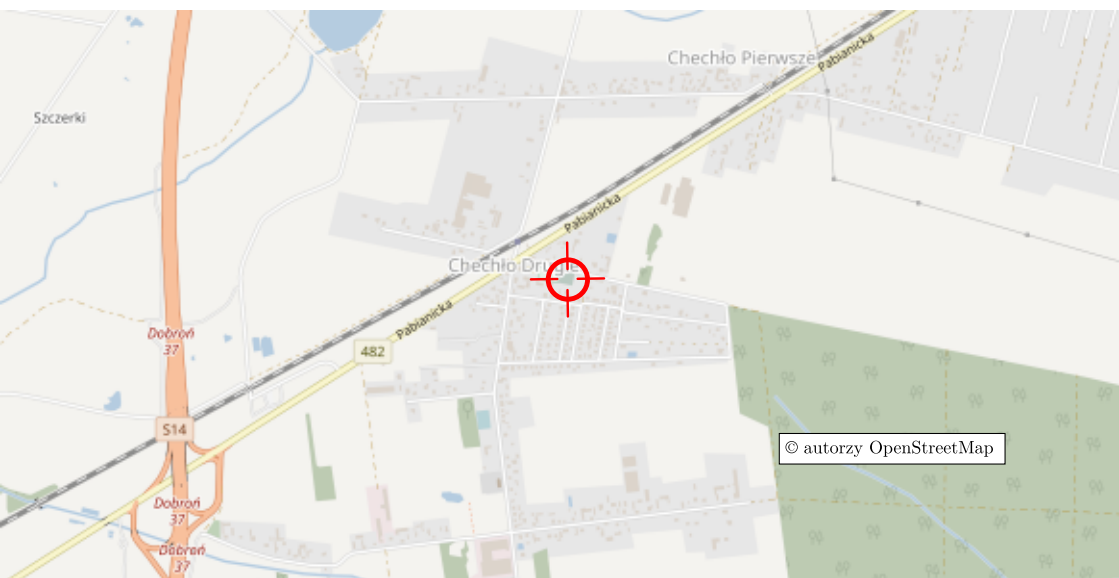
Cmentarz ewangelicki. Mogiły co najmniej 2 żołnierzy armii niemieckiej i 3 rosyjskiej. W tym rejonie 21 listopada 1914 roku walczyła 68 Lejb-Gwardia Borodinskiego Pułku Piechoty 5. Armii Rosyjskiej.

W 2013 r. pochowano tu niemieckiego żołnierza NN z okresu I wojny światowej, którego szczątki odnaleziono w trakcie budowy obwodnicy S8, na odcinku Róża - Mogilno Duże.

*więcej
o tej lokalizacji...*

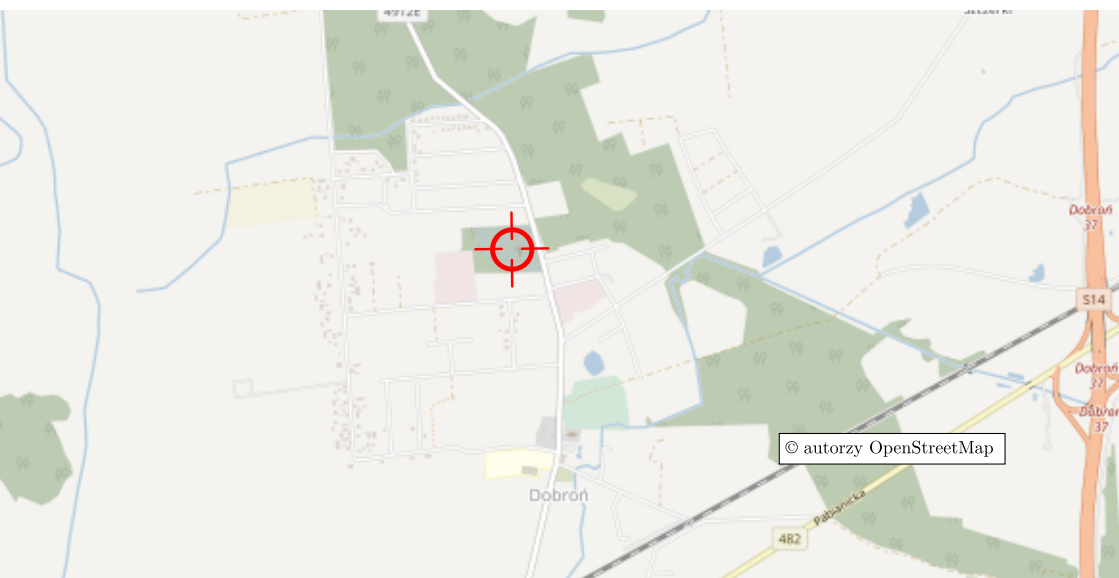
DOBROŃ

Cmentarz katolicki. Mogiła niemieckiego porucznika Ericha Weinerta służącego w 95. Regimentzie Piechoty, poległego 20 listopada 1914 roku.

*więcej
o tej lokalizacji...*

DRZEWOCINY / MOLENDĄ

Nieczynny cmentarz ewangelicki. Złożono tu nieznaną liczbę NN żołnierzy z okresu Wielkiej Wojny.

Nad bramą cytat z Apokalipsy św. Jana: „Selig sind die Toten, die in dem Herrn sterben” (Błogosławieni, którzy umierają w Panu).

Mogiły pierwszowojenne miały się znajdować także przy szkole.

*więcej
o tej lokalizacji...*

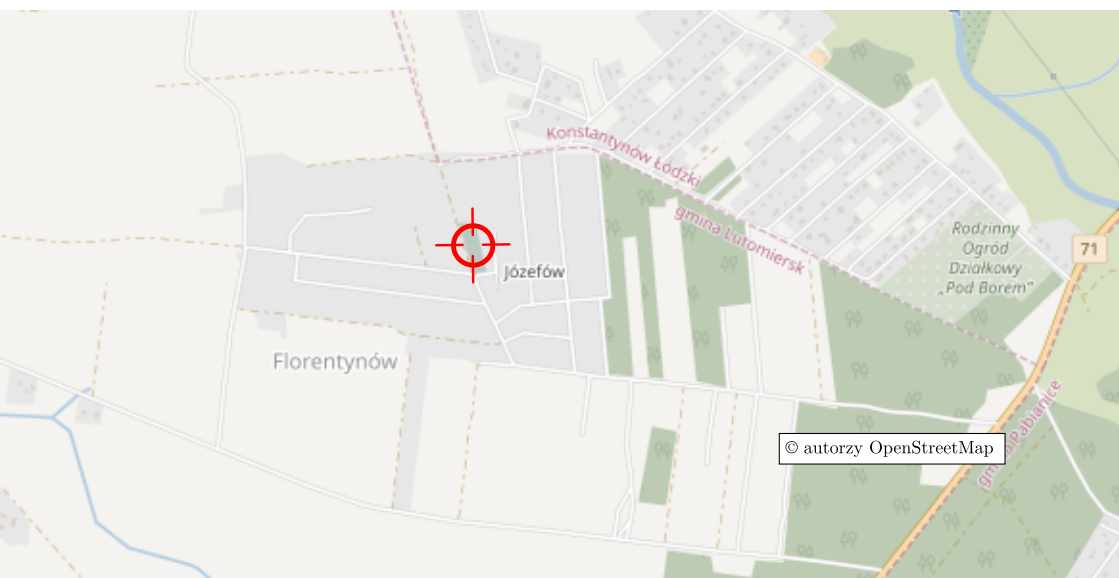
FLORENTYNÓW

Dawny cmentarz ewangelicki mieszczący nieznaną liczbę pochówków z okresu Wielkiej Wojny. Nie znamy również przynależności narodowej i państwowej poległych. Kwatery pierwszowojenna mieści kilka mogił ziemnych.

*więcej
o tej lokalizacji...*

KONSTANTYNÓW ŁÓDZKI, SREBRNA

Na cmentarzu katolickim w Konstantynowie Łódzkim spoczywa dwóch żołnierzy poległych w 1914 r.: jeden NN z armii rosyjskiej oraz Polak Jan Kraszewski z 8. Estońskiego Regimentu Piechoty.

W Srebrnej znajduje się dzwonnica z wmurowanymi czterema tablicami poległych żołnierzy armii rosyjskiej. Wśród nich jest prawdopodobnie oficer polskiego pochodzenia Aleksandrowitz (imienia brak). Tablice pochodzą z nieistniejącego już cmentarza parafialnego.

*więcej
o tej lokalizacji...*

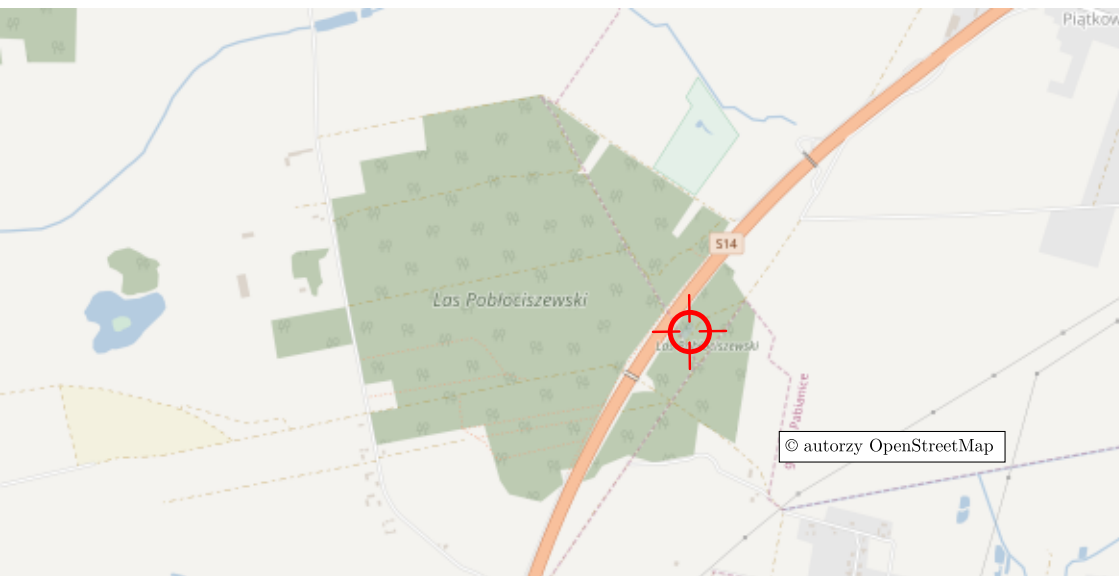
LAS POBŁOCISZEWSKICH

Nieczynny cmentarz ewangelicki. W okresie międzywojennym (II. 30. XX w.) zdecydowano o przeniesieniu tu szczątków 56 żołnierzy NN z 2 mogił na cmentarzu w pobliskiej Klimkowiźnie.

*więcej
o tej lokalizacji...*

MIKOŁAJEWICE

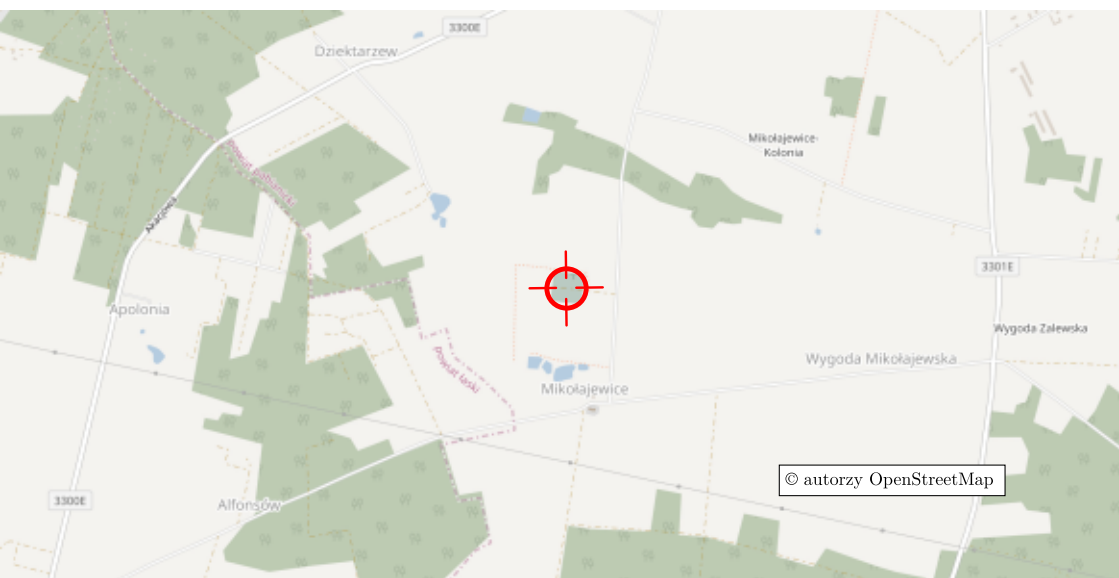
Cmentarz katolicki. Istniało tu kilka mogił z okresu Wielkiej Wojny ulokowanych pod ogrodzeniem po lewej stronie od wejścia na nekropolię. Nie wiadomo ilu żołnierzy tu pochowano. Jeszcze w latach 90. XX wieku w połowie długości alejki stała płyta z napisem w języku niemieckim, dziś już nieistniejąca.

W czasie II wojny światowej złożono na tym cmentarzu szczątki oficera i żołnierza armii rosyjskiej poległych w 1914 roku, a pochowanych pierwotnie przy kapliczce na pograniczu Wygody Mikołajewskiej i Zalewskiej.

*więcej
o tej lokalizacji...*

PABIANICE W CZORAJ

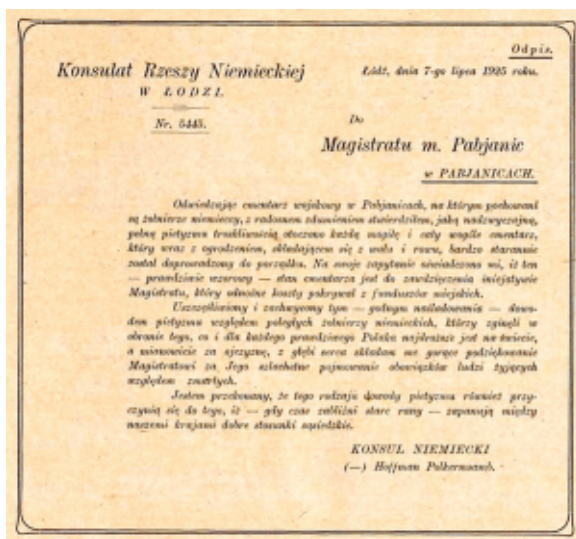
Po zakończeniu „operacji łódzkiej” w 1914 roku, na terenie Pabianic zorganizowano kilka miejsc pochówku dla żołnierzy armii rosyjskiej i niemieckiej. Polegli w trakcie walk w okolicach miasta chowani byli w zależności od wyznania na cmentarzach parafialnych oraz w Parku Wolności. Mogiły założono w pięciu miejscach:

1. na cmentarzu katolickim – 1/7 żołnierzy niemieckich, 47/49 rosyjskich,
2. na cmentarzu ewangelickim – 2 żołnierzy rosyjskich,
3. na cmentarzu żydowskim – 2 żołnierzy niemieckich, 1 rosyjski,
4. na cmentarzu prawosławnym – 1 mogiła zbiorowa dla nieznannej liczby żołnierzy NN,
5. w Parku Wolności – 244/380 żołnierzy niemieckich, 133/196 rosyjskich.

Do dziś zachował się imienny wykaz 576 nazwisk – w przytłaczającej większości żołnierzy armii niemieckiej.

Powyższe zestawienie przedstawia różną liczbę poległych według różnych źródeł.

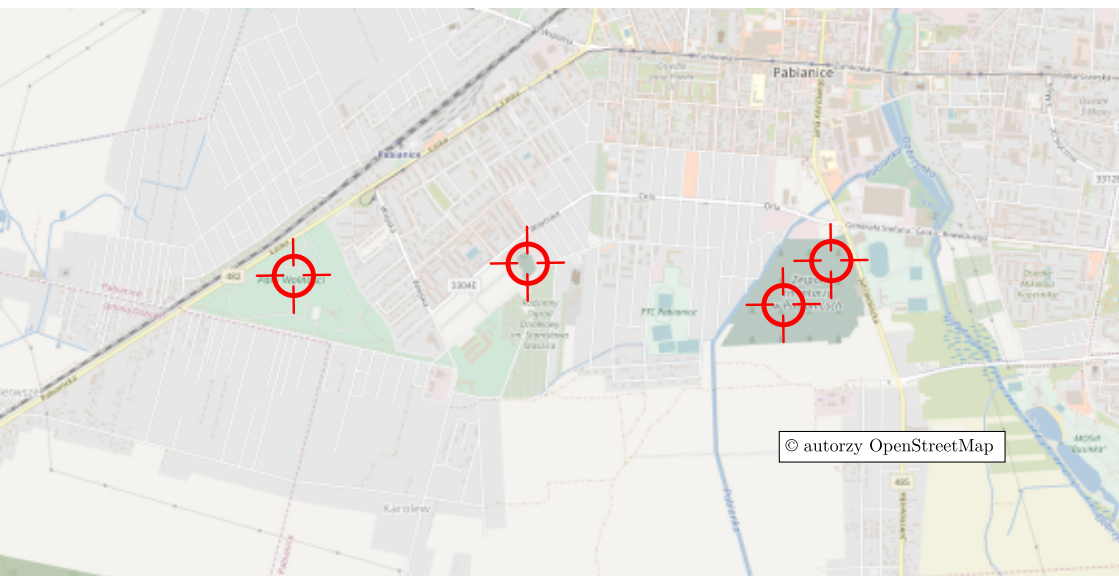

Archiwalne fotografie z cmentarza wojennego w Parku Wolności.

Gazeta Pabjanicka nr 16-17, z dnia 22.08.1926, s.13.

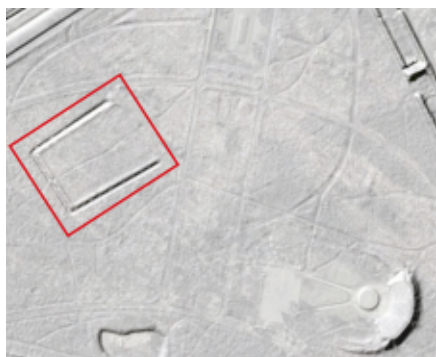
więcej
o tej lokalizacji...

PABIANICE DZISIAJ

Współcześnie, na terenie Pabianic upamiętnione są dwa miejsca pochówków żołnierzy poległych w 1914 roku. Na cmentarzu katolickim znajduje się oryginalna XX-wieczna stela w kwaterze 31 oraz kamienny obelisk w Parku Wolności. Losy szczątków żołnierzy pochowanych w Pabianicach nie do końca są znane, część z nich została na początku lat 70. XX wieku przeniesiona na cmentarz wojenny w Starej Gadce.

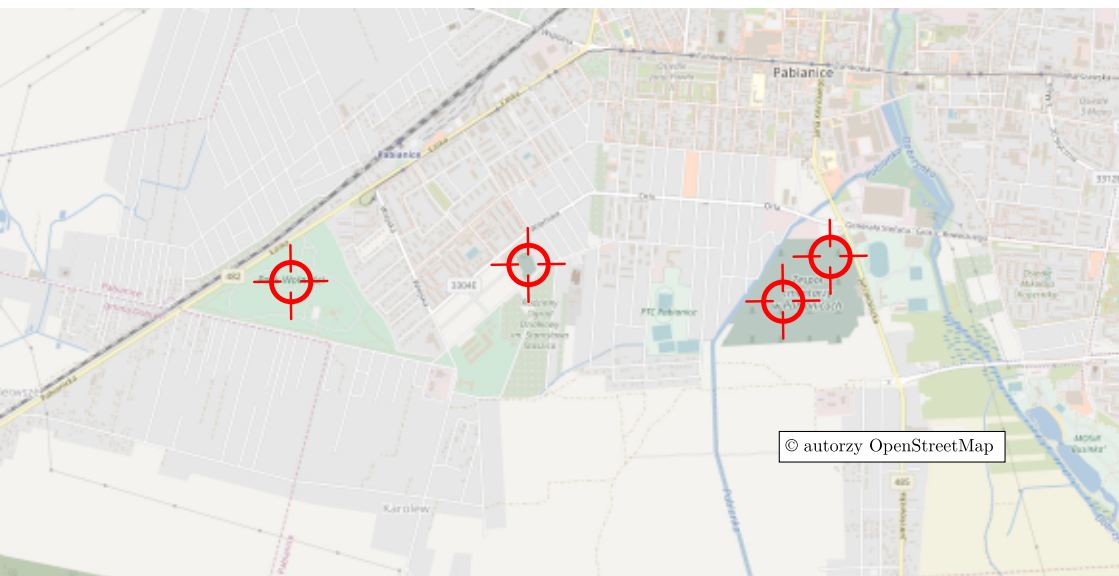

Widok dawnego cmentarza w Parku Wolności przedstawiony w technice laserowego skanowania gruntów LIDAR (źródło: www.geoportal.gov.pl)

*więcej
o tej lokalizacji...*

PAWLIKOWICE

Cmentarz wojskowy, na którym pochowano około tysiąca żołnierzy armii rosyjskiej i niemieckiej poległych w walkach w tej okolicy w 1914 roku. Obecny wygląd cmentarza przedstawia stan po akcji komasacyjnej z lat 30. XX wieku. Pierwotnie leżało tu prawdopodobnie 379, którzy zginęli w grudniu 1914 roku.

Rzeczą szczególną jest zachowanie się dwóch pomników: oficera Franciszka Hartmana poległego 4 grudnia oraz podoficera Alfreda Mainza poległego 3 grudnia 1914 roku.

*więcej
o tej lokalizacji...*

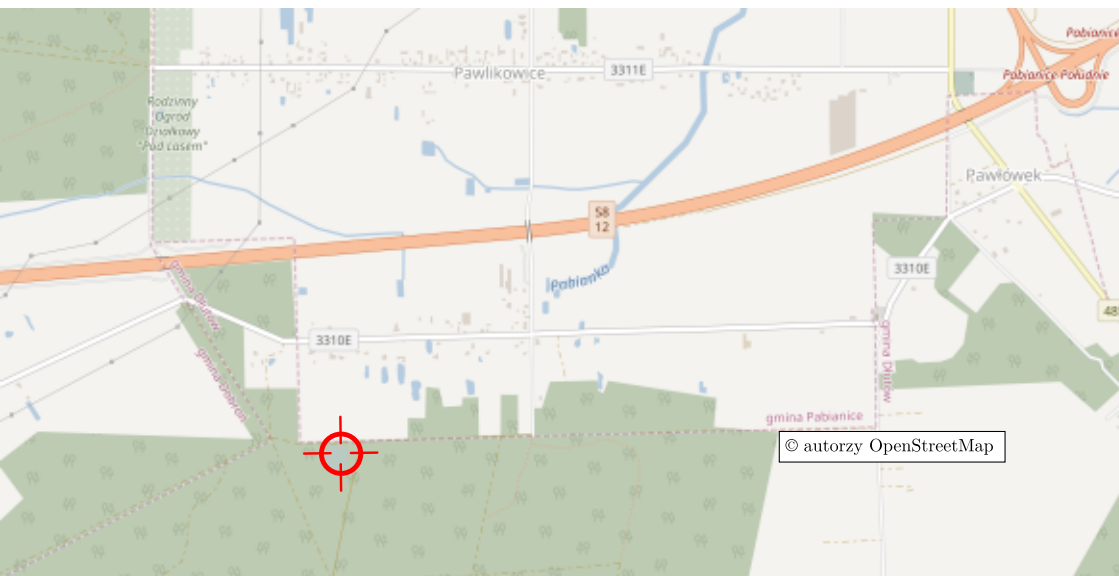

Po lewej: tablica nagrobna żydowskiego podoficera Alfreda Mainza, z napisem w języku hebrajskim (pierwotnie tablica była dwujęzyczna – po niemiecku i hebrajsku). Fotografia wykonana około 2000 roku.

Merkow raposa sz. Bannenkauer. Mogiły Żydów w Pawlikowicach. Heldengrab in Pawlikowice.

© autorzy OpenStreetMap

PAWLÓWEK / PÓŁTALAREK

Pozostałości cmentarza z Wielkiej Wojny, przechowującego szczątki żołnierzy armii rosyjskiej poległych w 1914 roku. Jeszcze w okresie międzywojennym spoczywało tu 15 znanych z nazwiska żołnierzy niemieckich i 35 NN. Obecnie zachowały się jedynie 2 nagrobki związane z pochówkiem 7 nieznanych żołnierzy rosyjskich.

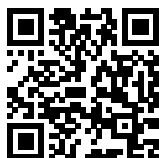

*więcej
o tej lokalizacji...*

PORSZEWICE

Miejsce pochówku prawdopodobnie 172 żołnierzy armii niemieckiej. W 20-leciu międzywojennym, w ramach akcji komasacyjnej, przeniesiono tu 8 NN z cmentarza wojennego w Majówce. Do dnia dzisiejszego zachował się tylko jeden nagrobek – szeregowego Paula Lindlera z 3. Kompanii 141. Regimentu Piechoty.

*więcej
o tej lokalizacji...*

RYDZINY

Do dziś użytkowany cmentarz ewangelicki. Z okresu Wielkiej Wojny zachowały się dwie stele nagrobne upamiętniające czterech żołnierzy NN armii rosyjskiej poległych w 1914 roku.

*więcej
o tej lokalizacji...*

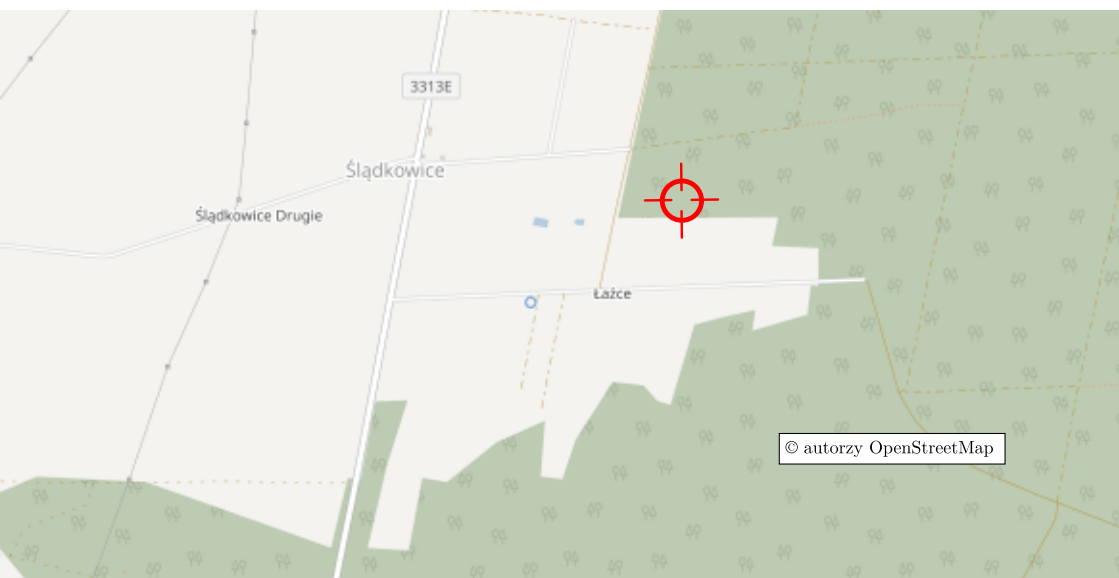
ŚLĄDKOWICE-ŁĄŻCE (ŁAJSCA)

Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej. Spoczywało tu 19 żołnierzy NN, w tym 9 rosyjskich poległych w trakcie walk „operacji łódzkiej” 1914 roku. W Ślądkowicach-Łążcach znajdować się miały mogiły żołnierzy armii niemieckiej, których ciała zostały ekshumowane i przeniesione do Niemiec. Polegli żołnierze rosyjscy spoczywają tu prawdopodobnie do dnia dzisiejszego. Do naszych czasów zachowały się cztery nagrobki – trzy stojące i jeden leżący.

*więcej
o tej lokalizacji...*

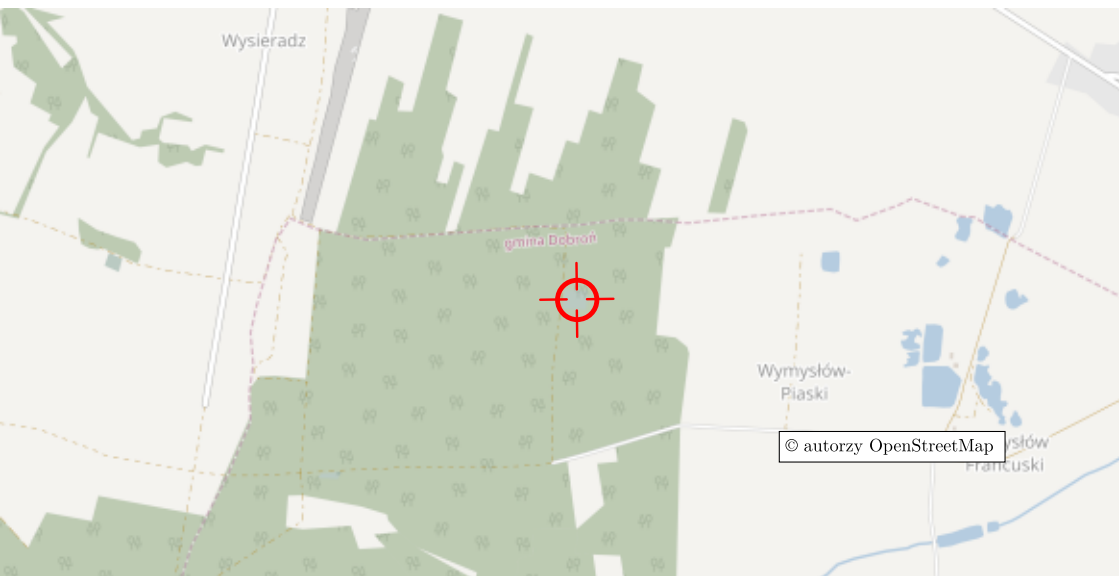
WYMYŚŁÓW PIASKI

Cmentarz wojenny z Wielkiej Wojny. Miejsce spoczynku 654 niemieckich, 71 rosyjskich i 35 NN żołnierzy poległych w czasie „operacji łódzkiej” na przełomie listopada i grudnia 1914 roku. Do dnia dzisiejszego znanych jest 161 nazwisk z obu armii. Większość z nich poległa w pierwszych dniach grudnia 1914 roku.

*więcej
o tej lokalizacji...*

© autorzy OpenStreetMap

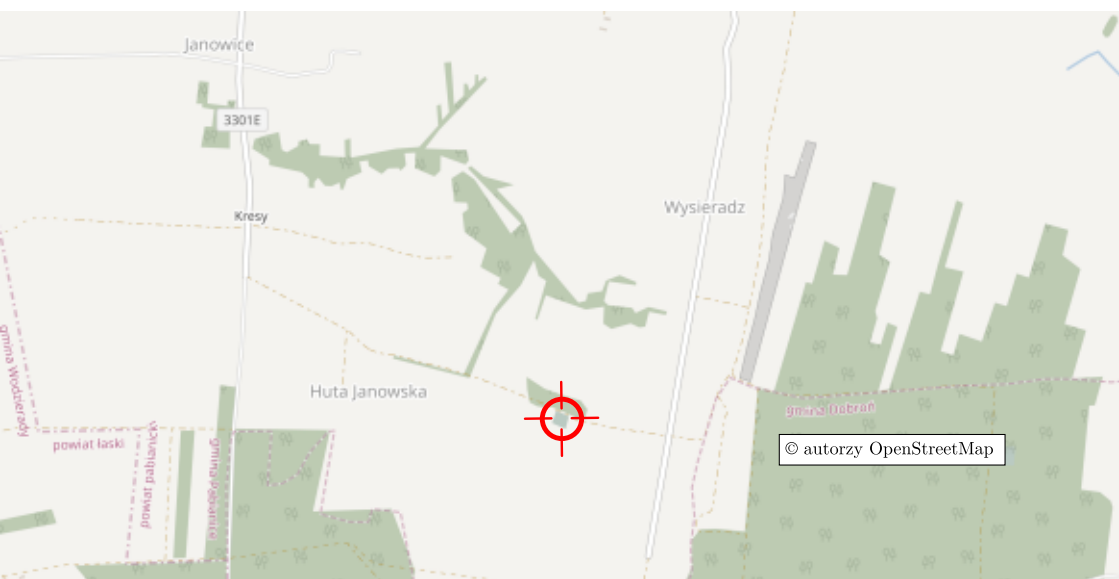
WYSIERADZ

Nieczynny cmentarz ewangelicki, na którym odsłonięte są trzy płyty nagrobne żołnierzy niemieckich poległych w 1914 roku. Według różnych źródeł, pochowanych tu zostało od 13 do 27 żołnierzy.

*więcej
o tej lokalizacji...*

ZALEW

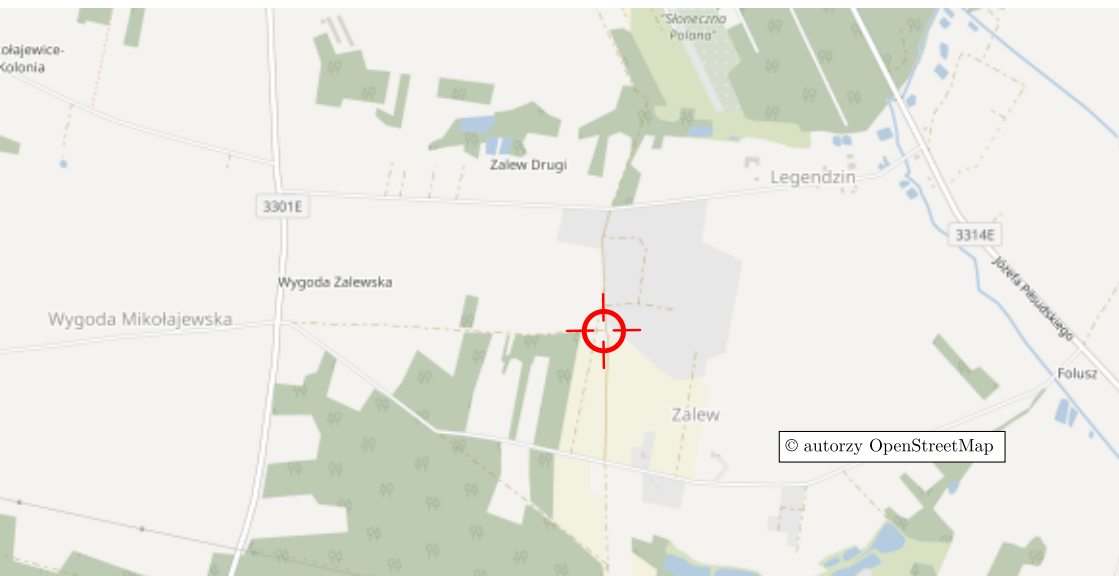
Cztery mogiły zbiorowe z okresu Wielkiej Wojny z nasypami ziemnymi i zwieńczone krzyżami, położone w różnych częściach wsi:

- kurhan „Kamionka”, nazywany także „Kopcem Napoleńskim”
- dwa kopce w pobliżu stawów rybnych
- kurhan w lesie na południowy-zachód od wsi.

*więcej
o tej lokalizacji...*

ŻABICZKI / RSZEW

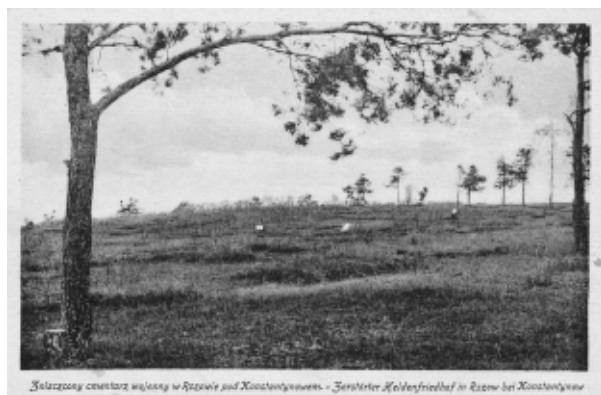
Cmentarz wojenny położony na pagórku, gdzie pochowano około 900 żołnierzy, w tym 874 rosyjskich. Do dziś znanych jest co najmniej 19 nazwisk. Przy zachowanych nazwiskach widnieje data: listopad 1914 roku. Pochowani tu żołnierze niemieccy i rosyjscy polegli w rejonie Łodzi, Konstantynowa, Aleksandrowa i Lutomierska w dniach 19-25 listopada 1914 roku.

Widoczna na zdjęciach kwatera obejmuje 107 zachowanych nagrobków, zebranych z całej nekropolii.

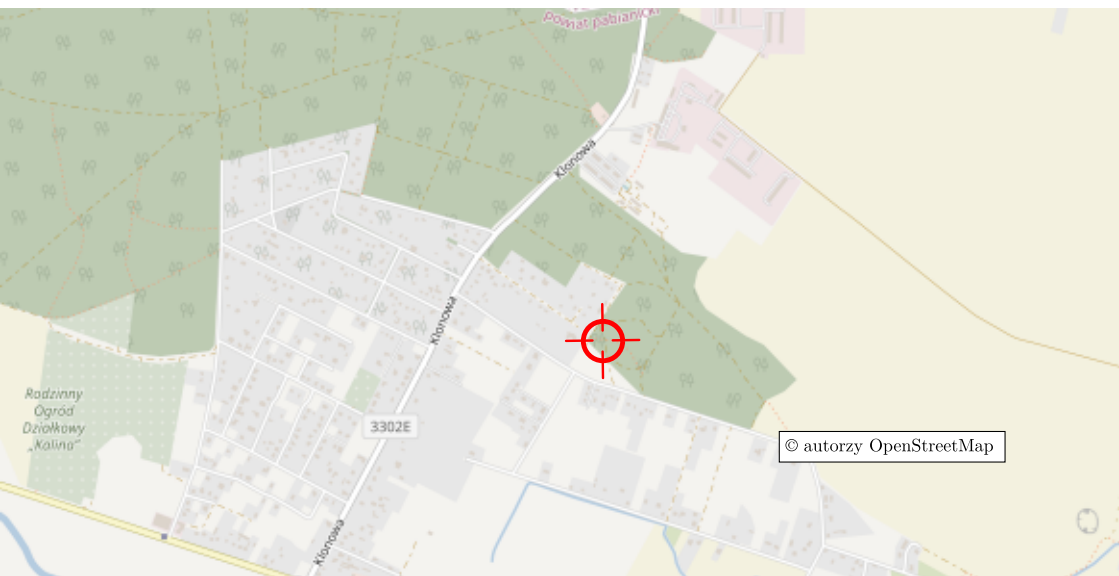

*więcej
o tej lokalizacji...*

Żelaznoszy cmentarz wojenny w Rzeszowie pod Konstancjowem - Zerstörter Kriegerfriedhof in Rzesow bei Konstanzgew

WYKAZ CMENTARZY Z WIELKIEJ WOJNY NA TERENIE POWIATU PABIANICKIEGO

ISTNIEJĄCE

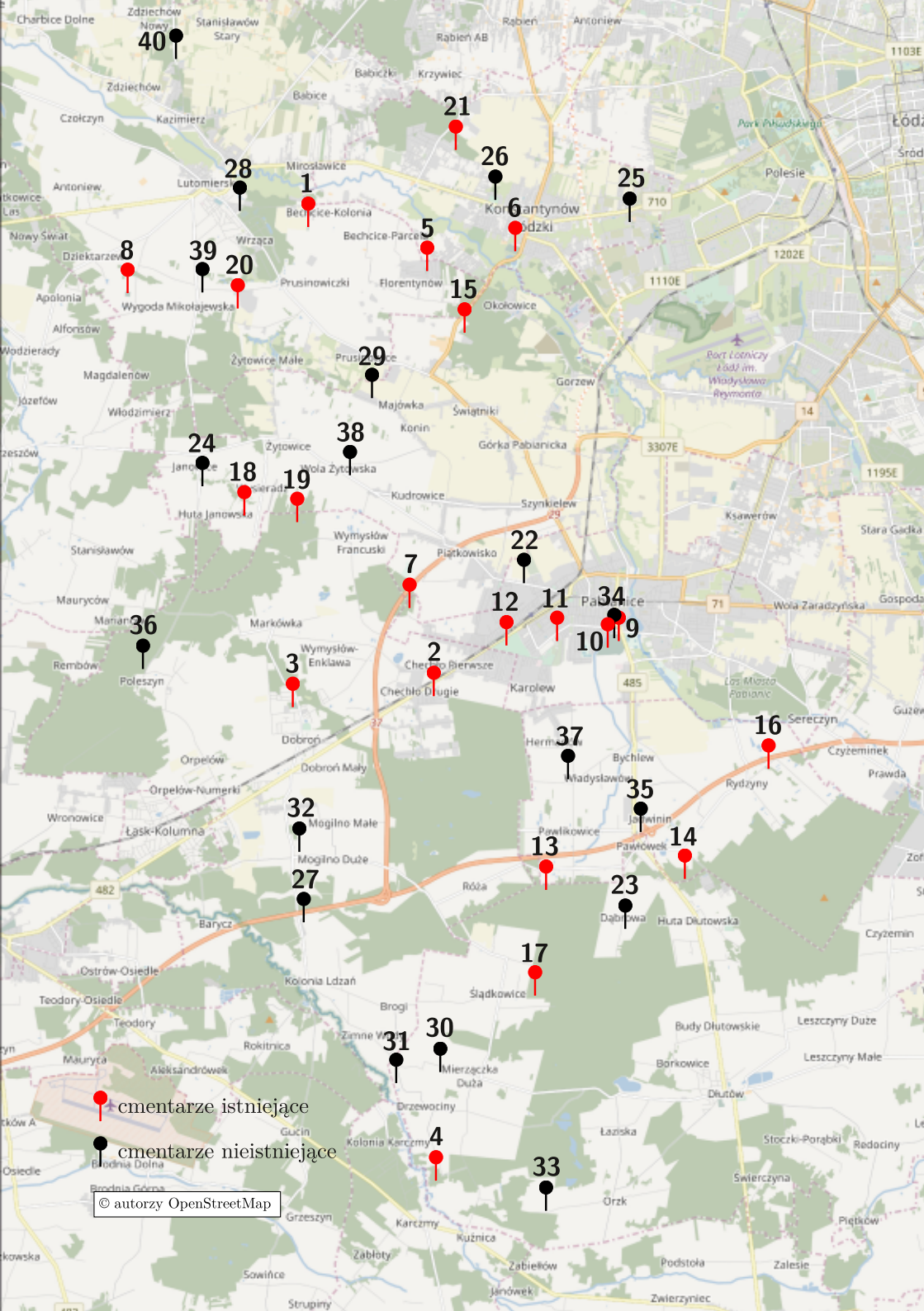
1. Bechcice Wieś
2. Chechło Drugie
3. Dobroń
4. Drzewociny / Molenda
5. Florentynów
6. Konstantynów Łódzki
7. Las Pobłociszewskich
8. Mikołajewice
9. Pabianice – cm. ewangelicki
10. Pabianice – cm. katolicki
11. Pabianice – cm. żydowski
12. Pabianice – Park Wolności
13. Pawlikowice
14. Pawłówek / Półtalarek
15. Porszewice
16. Rydzyny
17. Ślądkowice Łąże (Łąjsce)
18. Wysieradz
19. Wymysłów Piaski
20. Zalew
21. Żabiczki / Rszew

NIEISTNIEJĄCE

22. Chechło Pierwsze
23. Dąbrowa
24. Janowice / Huta Janowska
25. Konstantynów Łódzki Srebrna
26. Konstantynówek
27. Ldzań
28. Lutomiersk
29. Majówka
30. Mierzączka Duża
31. Mierzączka Mała
32. Mogilno Duże
33. Orzk
34. Pabianice – cm. prawosławny
35. Pawlikowice – cm. ewangelicki
36. Poleszyn
37. Terenin
38. Wola Żytowska
39. Wygoda Mikołajewska /
Wygoda Zalewska
40. Zdziechów

*aby dowiedzieć się
więcej...*

HERMANN
BOHLMANN
12-KNIF-REG-14
14-12-1914